

НАРОДИТЕ В ГРАНИЧНАТА СТЕПНА ЗОНА СПОРЕД РАННИТЕ КИТАЙСКИ ИЗТОЧНИЦИ

Едуйн Пулейбленк
Университет на Британска Колумбия.
Edwin G. Pulleyblank
University of British Columbia
edwin@unixg.ubc.ca

(По-ранна версия на тази статия е представена на семинар на тема "Китайците и техните северни съседи (1000 г.пр.н.е. - II в.)", проведен в Университета в Питсбърг, през 5-7 април 1991.)

(настоящата статия е публикувана в хърватското списание «Migracijske i etničke teme» год. 15 (1999), кн. 1-2: 35-61, адрес на списанието: <http://hrcaj.srce.hr/met>, и конкретно на статията: http://hrcaj.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=161177)

Резюме

През ранните стадии от своето формиране, китайска цивилизация, се сблъсква с различни некитайски "варвари" в севернокитайската равнина и заобикалящите я планински райони. Китайският език принадлежи към тибето-бирманската езикова група. Въпреки това, китайците определят като "варвари" своите западни тибетски съседи (и родственици) известни като Цян (Qiang) 羌.

От големите некитайски групи, най-голяма е общността на племената Й (Yi) 夷, която обитава по източното крайбрежие, и вероятно са говорили на австроазиатски език. Тази общност може да бъде свързана с редицата неолитни култури, съществували по източното китайско крайбрежие, които също са дали своя голям принос във формирането на китайската цивилизация на Централната равнина.

Също голяма некитайска общност живее в северните планински райони – племената Ди (Di) 狄 и Сюнну (Xiongnu) 匈奴. В епохата Хан, тези номади владеят степните пространства на Монголия и вероятно говорят на алтайски езици.

Предполага се, че за всички Ху 胡 (варвари) са говорили на алтайски езици (т.е. прамонголски), но предците на Сюнну могат да бъдат свързани с племената Ицу (Yiqu) 義渠, и вероятно в езиково отношение са били различни. Техният език вероятно е бил енисейски или някаква форма на тибето-бирмански, или са говорили на някакъв вече отдавна мъртъв език, нямаш съвр. родственици.

В епохата Хан, терминът "ху" (hu) 胡 се превръща в общо название на всички номадски конни народи, но се употребява изкл. по отношение на Сюнну, а собствено първоначално наречените "Ху" стават известни като "източни ху" или "донху" (dong-hu) 東胡.

Те са отбелязани в източниците от епохата Хан, като Сянби (Xianbei) 鮮卑 (*Särbi), предците на историческите монголи и Ухуани (Wuhuan) 烏桓 (*Awar), име с което разпознаваме аварите, които нахлуват Европа в средата на VI в.

Най-ранните тюркски племена, които могат да бъдат идентифицирани в китайските източници са Динлин (Dingling) 丁靈, Гекун (Gekun) 隔昆, или Цзянкун (Jiankun) 堅昆, и Синли (Xinli) 薪犁, и се намират в Южен Сибир.

Номадите които властват на запад от Сюнну в Ханските източници са наречени Юечжи (Yuezhi) 月氏. Когато Сюнну ги побеждават, основната част от тяхната общност се премества на запад, в крайна сметка достигат до бреговете на Амударя, където разгромяват Гръко-Бактрия и по-късно, създават Кушанската империя. Твърди се, че са били индоевропейци, и са говорили тохарски език от типа на удостоверените в по-късните документи от оазисите-държави в басейна на Тарим, тохарски езици (А и Б). Последните находки на европейски мумии в Синцзян, датиращи от началото на II хил. пр. н. е. предполагат, че това е времето, когато носителите на

тохарските езици, са проникнали до граничните райони на Китай, носейки със себе си важни културни елементи от запад – металургията и конските бойни колесници – които са заимствани и имат съществена роля във формирането на китайската цивилизация. Началото на китайската бронзовата епоха е около 2000 г. пр. н. е., което съвпадна с традиционната датата на основаването на първата китайска династия, Ся (Xia) 夏, и вероятно появата и е косвено катализирана от това събитие.

Ключови думи: Древна Китайска цивилизация, китайски език, “варвари”, тибето-бермански, австроазиатски, алтаиски, енисейски, тохарски, Цян (Qiang), Й (Yi), Ди (Di), Юечжи (Yuezhi), Сюнну (Xiongnu), Ху (Hu), Хуни (Huns), Динлин (Dingling), Киргиз (Kirghiz), Сянби (Xianbei).

Въведение

Последното хилядолетие преди новата ера, е времето, когато китайската цивилизация, каквато я познаваме, придобива своята цялостна завършеност и се появява в пълната си светлина на историческата сцена. Вярно е, че от откриването на “гадателните (оракулски) кости” от епохата Шан (Shang) 商 са съща писмени документи, които отместват първите китайски исторически извори към последните два или три века на II хил. пр.н.е., но те са ограничени и специфични като информация, а тяхното тълкуване е все още е свързано с много неясноти. Информацията за света, които те разкриват, е твърде оскъдна, съизмерима с материалните находки които открива археологията, и без съмнение е много изкривена при предаването си, което се е запазило в по-късните китайски източници, които представят една мъглива и легендарна картина на тази древна епоха.

С епохата на династията Чжоу 周, чийто начало се приема от повечето учени към втората половина на XI в. пр.н.е., писмените документи започват да стават все повече и много по-обемни като информация, и вече хвърлят по-ясна светлина върху втората половина на I хил. пр.н.е. Тази информация е по-богата за китайското общество, но е също така неясна и непълна, що се отнася за съседните некитайски народи, живеещи в периферията на китайската цивилизация, така че първите по-прецизни сведения за “варварите” са едва след VI в. пр. н.е. Преди това ние трябва да разчитаме, основно на археология. Информацията на китайските източници, се обоготява с разширяването на китайския кръгзор, чиито хоризонти постепенно се разширяват, за да достигнат до традиционната границата с степта, отбелязана от Великата китайска стена.

Неписмените доказателства, са археологичните находки за материалната култура, но те са неспособни да разкрият директна информация за езика на хората, които са ги оставили.

Ранните китайски писмени сведения, също не са информативни, за езиците на народите, с които древните китайци са били в контакт по своите граници. Как тогава може да се стигне до задоволителен отговор по отношение на етническата принадлежност на северните и западните китайски съседи, в годините на формиране на китайската цивилизация? Това със сигурност не е лесно и аз не си правя илюзии, че картината която ще представя, не е нещо повече от вероятно предположение. Комбинацията от ретроспективния подход и известното за езиковата ситуация в региона от по-късните времена до наши, както и от косвените податки с които разполагаме от китайските исторически извори, могат да ни подсказат някои възможни отговори на поставените въпроси. В нашето съвремие, непосредствените северозападни и северни съседи на китайците говорят алтайски езици: тюрките уйгури в Синцзян, монголите във Вътрешна Монголия и Монголската народна република, както и няколко оцелели тунгусо-манджурски общности, обитаващи Североизточен Китай в Манджурия и Хейлунцзян (Heilongjiang). На североизток живеят и корейците, също принадлежащи към алтайската езикова група, въпреки някои свои особености, които освен в двете корейски държави (Северан и Южна Корея), обитават граничните територии на Китай, на изток от Ляодун и по границата със Северна Корея.

Съобразно съвр. картина, би трябвало лесно да заключим, че северните съседи на китайците винаги са били алтайскоговорещи, този начин на мислене е бил характерен за близкото минало, и дори днес се поддържа мълчаливо, или изрично се приема за даденост от мнозина. Има, обаче и много основания които отхвърли това лесно решение на този сложен въпрос.

На първо място, в резултат на археологическите проучвания в Синцзян извършени в началото на настоящия век, ние вече знаем, че тюркската инвазия в Таримския басейн, протича, едва след падането на Уйгурската степна империя, или в средата на IX в. от н.е. Преди това време, жителите му са били носители на индоевропейските езици, иранци в Кашгар и Хотан на югозапад, и тохари на север и на изток. На второ място, старата идея, която все още широко е разпространена, че първите степни номади, които създават своята империя в земите на дн. Монголия известни като Сюнну, са били тюркоезични или монголезични, или са говорили на някакъв древен алтайски език, е доста съмнителна и по мое мнение определено невярна.

Тази теория се основава върху китайските исторически извори, които съобщават за монголезичните номади, обитавали съвр. Монголия, с когато китайците се сблъскват, едва когато достигат граничната степна зона, и тези племена стават известни като “източни варвари” или Дунху (東) 胡, но Сюнну са доста по-различни от тях. Сюнну първоначално се появяват като номади в Ордоса, след което, в 214 г. пр.н.е. по времето на първата китайска империя Цин Qin 秦 и нейния владетел Цин Ши хуанди, са прогонени на север от другата страна на Жълтата река. Те са сродни с племената известни от по-ранните източници като Жун (Rong) 戎 или Ди (Di) 狄 които са живели като уседнало население в планинските райони на Шанси и Шенси между реките Вей, Фен и степта, и се превръщат в номади-скотовъдци, в следствие разпространението на новата военна техника в евразийските степи (коня и бойната колесница), около 800 г. пр.н.е. от запад на изток. Действителните езикови характеристики на Сюнну са трудни за определяне. Техният език може и да няма връзка с някой от познатите ни днес езици, или може би е принадлежали към изолираното Енисейско езиково семейството, от което днес единствено е оцелял кетския език. Така първоначално предположи Лайош Лигети (1950 г.) и допълнително бе проучвано от мен (Pulleyblank) (1962 г.). Друг много спорен въпрос, е връзката между Сюнну и хуните, които нахлуват в Европа в края на IV век. Това не е предмет на настоящата статия, но само ще отбележа, че по мое мнение, името със сигурност е същото и е почти сигурна родовата връзка между Северните Сюнну, който мигрират на запад, след като са разгромени от китайците в I в., и по-късно появилите се хуни в Източна Европа. Отделно от управляващата група, която е носител на името Хуни, европейските хуни несъмнено са включвали и други племена с различен етнически произход, както и техните наследници монголите включват в своята орда, както тюркски (кипчаки), така и други племена. Империята на Ефталитите в Афганистан, която воюва и нахлува в Персия и Индия през V – VI в., също са известни като хуни – Хуна (Hūṇa) в санскрит, и бели хуни, λευκοί Οὐννοί, в гръцките (византийски) източници. Те също наследяват името “Хуни” но както ще видим, етническият им произход е бил смесени, вкл. и с прото-монголски аварски елементи.

Генетичните връзки на китайския език

Нека първо видим, какво съобщават китайските писмени източници за етническата ситуация в Източна Азия в зората на историята. От оракулските кости, са известни имената на владетели от династията Шан, управляваща в Анян (Anyang) имащи най-често враждебни отношения, с други съседни политически общности в Севернокитайската равнина. Една от тези политически общности, е царство Чжоу, което първоначално е подчинено на Шан, а впоследствие отношенията им са изцяло враждебни, и в крайна сметка войските на Чжоу разгромяват Шан и присъединяват земите му. Тогва столицата на Чжоу е преместена в Сиян (Шанси) и е построена втората столица Луян (Luoyang) в Хенан. Тъй като и двете общности Шан и Чжоу са използвали един и същ китайски писмен език, те трябва да се разглежда както като

“китайски” в този смисъл на думата. В по-късни времена населението на Чжоу, използваха също термина “Ся” (Xia), за да се идентифицира, за разлика от други съседни народи, и по този начин демонстрират общокитайската приемственост с династия Ся, която е предшественик на Шан. Някои култури от бронзовата епоха, чийто носители хронологично предхождат Шан, и са обитавали Западен Хенан, се идентифицират със Ся (Xia), но повече доказателства в тази насока все още липсват. Най-вероятната хипотеза в момента е, че хората, които се определят като Ся (Xia) са и първите носители на писмената форма на китайския език, и на държавната организация, и това е станало някъде около началото на II хил. пр.н.е.

Друго име, което понякога се използва като синоним на “китайски” в царство Чжоу, или самостоятелно, или в комбинация със Ся, е Хуа (Hua) 華¹. Днес “Хуа” все още се използва в смисъл на “китайски” в официалното наименование на Китайската народна република, “Zhonghua Renmin Gongheguo”, и китайската държава в Тайван, “Zhonghua minguo”.

Според общоприетото становище, китайският език, е генетично свързан с тибетския и езиците говорени в Бирма, едно голямото семейство на малко известните тибето-бирмански езици, които са най-вече говори от сравнително малки групи, без литературни традиции, обитаващи планинските райони, разделящи Китай от Тибет, Хималаите и планинските райони на Бирма.

Родствените корените и сходната фонетична система, сочат, за наличието изходен прадревен китайско-тибетски език, но все още езиците от това семейство, не са изследвани до такава степен, и в детайли, както индоевропейските езици, но е съмнително дали това някога ще стане, предвид оскъдността на наличните доказателства. Въпреки разочаровашо малкия брой езикови аналогии между китайски и тибетски или китайски и бирмански, реалността за съществуването на китайско-тибетски праезик, сега се приема от повечето лингвисти, специалисти в тази област.²

Част от проблема е свързан с несъмнено най-бързо развилата се редуция в китайските едносрични думи, съчетани с липсата на фонетичен характер в китайското писмо, което прави трудно реконструирането на системата от представки и наставки, но това явление се наблюдава и тибетски и бирмански. Друг проблем, е съмнението относно наличието на връзките между китайски и тибето-бирмански, е фактът, че от синтактична гледна точка, китайския език показва коренно различна типология от останалите. От времето на най-ранните китайски писмени сведения е видна конструкцията SVO (subject-verb-object), т.е. субект-глагол-обект) словоред, които е в контраст с повечето тибето-бирмански езици, при които глагола идва в края на изречението.

Тъй като "генетична" връзка между езиците се определя от звуковата система, а не от правилата на синтаксиса, разминаванията не са решаващи. Налице е също така, голяма вариация в синтактична типология и сред индоевропейските езици, сравнима с тази между китайско-тибетските езици. Независимо от контраста между китайски и тибето-бирмански, в това отношение не е необходимо обяснение, ако ние сме заинтересовани, да търсим не само това което ги разделя, а действителната история на различните клонове на езиковото семейство. Най-вероятният отговорът е, че пракитайския език е претърпял радикално преструктуриране, поради контактите си с други езици в процеса на формиране на китайската цивилизация, в края на праисторическите времена. Това, което не можем да кажем със сигурност е, кои са тези езици, но има много податки, подсказващи, че това е бил език или езици, от австроазиатското езиково семейство, към което принадлежат кхмерския, монския и още много племенни езици в

¹ Хуа (hua) 華, в др.кит. 𠄎waī, букв. означава “цвете”, а Ся (Xia) 夏 в ср.кит. 𠄎aī, което се произнася с низходящ тон, е произв. на др.кит. 𠄎aīh – лято, сезона на цъфтежа, и са най-вероятно етимологически свързани думи. Йероглифът 華 също така предава фонетично “уе” 𠄎, в др.кит. 𠄎ip ~ 𠄎iarp – блясък, лъчи, но подробно езиково обсъждане на въпроса е предмет на др. изследване.

² вж. Benedict 1972; Bodman 1980; Norman 1988: 12–16.

Югоизточна Азия, и по-далечните езици Мунда в Индия, вероятно са изиграли тази важна роля (Pulleyblank 1966: 10; 1983; Mei и Norman 1976). Изглежда вероятно, племената Й (Yi) 夷, които са обитавали в Шандун и региона на река Хуай, са били в културно и езиково отношение, свързани с хората от У (Wu) 吳 и Юе (Yue) 越 от долната на р. Янцзе и че те от своя страна са говорили на език, свързан с виетнамския, самото название Виетнам, е Юенан (Yuenan) 越南, означава “Южен Юе”. Виетнамският език макар и силно повлиян от дългите си контакти с китайски, сега е признат като принадлежащ генетично към Австроазиатското езиково семейството (Pulleyblank 1983: 440-442).

Източниците съобщават, че династията Шан първоначално е дошла от Й (Yi). Ако е така, те трябва да са били приети от китайците в Ся (Xia), след като са се отделили от своите източни и южни съседи Й (Yi), и това е много вероятно, и по подобен начин некитайските народи обитавали долините на Хуай и Янцзе, са се китаизирали и асимилирали с разширяването на ареала на китайската цивилизация през I хил. от н.е. Изследването на взаимовръзките между много от тибето-бирманските езици и тяхната подробна историята е все още в зародиш. По-специално, въпросът за тяхната обща прародина, досега не е изследван и разглеждан с подробности.

Както ще бъде отбелязано по-долу, Дж. Малъри (J. P. Mallory) предлага че тохарите, вероятно са се преселили на юг към басейна на река Тарим от района на Минусинск в края на III хил. пр.н.е. Той отбелязва, че преди това време, според находките от т.нар. рисувана керамика, открити досега, през неолита басейна на река Тарим, изглежда е било заселяна с култури сродни с пракитайската култура Яншао (Yangshao). Това предполага, че пратибетобирманците са предшестваха тук тохарите и са били изтласкани на юг в Тибет и Хималаите от индоевропейската заселническа вълна.

Друг въпрос е дали китайско-тибетското езиково прасемейство има по-отдалечени взаимоотношения с други езикови семейства. Аз предложих в миналото, че има структурни сходства от морфологичен тип, на много дълбоко ниво между китайско-тибетски и индоевропейски, и че предполагам прадревна генетична връзка (Pulleyblank 1966a; 1966b; 1993). Присъствието на пракитайотибетци в басейна на река Тарим през IV – III хил. пр. н.е. и вероятно по-рано, изглежда правдоподобно. М. Гимбутас (Gimbutas, 1985: 191) предположи, че културата Средний Стог II в района на Днепър-Донец, които тя определя като Курганна култура I и II (около 4500-3500 г. пр.н.е.), не е резултат на местно развитие в тази област, а принадлежи на население, дошло далеч от изток с връзки към Средния Урал и “съветска” Средна Азия, през епохата на най-ранния неолит. Археологическите данни с които разполагаме, за тези източни региони, за съжаление, все още са твърде оскъдни.

Китайците и "варварите" в пред-Цинския период

Налице са както синхронни по време, доказателства от бронзовите надписи, така и достатъчно писмени свидетелства от по-късната литература, като “Шицзин” (Shijing) (Книгата на песните) и следващите, че в началото на епохата Чжоу има чести конфликтите с некитайските народи (не влизащи в общността Ся / Xia), които обитават Севернокитайската равнина и околните планински области. В крайна сметка един от тези конфликти, принуждава царете на Чжоу да напуснат първоначалната си столица в Шанси и в 770 г., и да се преместят в Луян (Luoyang), или това е началото на периода (и династията) Източна Чжоу. В следващите векове, силата на владетелите на Чжоу расте и принуждава всички останал държави от общността Ся (Xia) да признаят тяхното върховенство. Така Чжоу се превръща в хегемон “ба” (ba) 霸 и за по-големите и по-силни държави, и така чжоуските ванове, поемат върху себе си задачата да защитават общността “Ся” от “варварите”. Периода “Промети и Есени” които започва в началото на V в. пр.н.е., е време когато бившите “варвари” започват бързо да възприемат китайската култура и да се китаизират, като влизат в системата на китайските междудържава

отношения, която се разраства след завоеванията на Чжоу. През следващия период на “Воюващите царства” (V - III в. пр. н.е.), варварската заплаха намалява изцяло в Северен Китай. Варварските държави, като Чу (Chu) 楚 по средното течение на Янцзе, която е най-силна от тях, и по-рано е била сред най-сериозните противници на Чжоу, както и държавите по долното течение на реката, У (Wu) и Юе (Yue), възприема китайския език, или поне това става за техния елит, и влизат в конкурентни отношения със старите китайски царства Цзин (Jin) 晉 и Ци (Qi) 齊, за хегемония на общотта Ся (Xia).

Некитайски народи са посочени в епохата Чжоу под различни имена, някои от които са известни още от оракулските кости от Шан, а други са по-късни. Те могат да се тълкува като местни китайски думи с обидно значение, като напр. гръцкото βάρβαροι – говорещи неразбрано, нечленоразделно, бърборещи, и такива, които първоначално са собствени самоназвания на конкретни етнически групи. От периода на “Воюващите царства”, когато много от тези народи са били погълнати в доминиращото китайско мнозинство, четири названия свързани с четирите посоки на света са станали универсални: Й (Yi) – източни варвари, Ман 蠻 – южни варвари, Жун (Rong) – западни варвари и Ди – северни варвари. В епохата Хан например, корейците са класифицирани като Й (Yi), въпреки че няма никакви данни за някакво родство на предците на корейците с праисторическите обитатели в Шандун и река Хуай, племената Й (Yi) и техните езикови сродници от Югоизточна Азия. По същия начин, може да се разгледа и твърдението, което все още се поддържа в някои съвременни китайски исторически трудове, че Ди, който са обитавали планинския регион на съвр. Шанси и Шенси в епохата “Пролети и Есени” са предците на тюрките, което се оновава само на факта, че днес тюрките обитават на север (и северозапад) от китайците. А посочването от някои звуково съвпадение между Ди (Di) 狄 и първата сричка на Дили (Dili) 狄歷, др.кит. dəjk lɛjk, един от вариантите на изписване на Динлин (Dingling) 丁靈, др.кит. tɛjŋ lɛjŋ ~ тиеле (Tiele) 鐵勒, др.кит. θet lək, от които, в крайна сметка произлизат уйгурите. За езика на самите Ди не знаем почти нищо. Те са били културно различни от китайците, но със сигурност не са били конни номади. Сражавали са се в пеши строй, и не са познавали бойната колесница, което предполага, че за били запознати с коня в по-малка степен, дори и от самите отколкото китайци.

Китайски исторически източници съобщават много малко, за реалната степна границата на север и северозапад, преди края на IV в. пр.н.е. Така често се приема, че Сянюн (Xianyun) 獯狁, които имат чести конфликти със Западна Чжоу, са определени в “Шицзин” (Shijing) и бронзовите надписи, като “номади” идващи от степта. Тяхното име, в др.кит. е “xiam-jwin”, е се идентифициран основно със Сюнну. Някои дори предлагат връзка с кимерите от западните източници, но приликите са неясни и неубедителни. Поредицата от битки които се водят между китайските царства в периода “Пролети и Есени”, са с бойни колесници и няма причина да се мисли за навлизането на някаква нова техника на стрелба с лък от кон, която да направи силно впечатление.

Племената Сянюн, са проникнали по-далече, отколкото другите жунски племена, които вземат участие в борбата срещу Чжоу в Шанси по това време, и които в крайна сметка принуждават двора на Западна Чжоу да се оттегли на изток, но по-детайлни доказателства и съобщения за тези събития няма.

Що се отнася до името Жун (Rong), макар че в крайна сметка то започва да се свързва със Запада, в епохата Чжоу, то се прилага към племената както в североизточната, така и в северозападната периферия и се явява един вид синоним на по-общото название Ди. Това са същите племена които са били съседи на държавата Цзин и през периода “Пролети и Есени” се разделят на “бели ди” и “червени (огнени) ди”, според “Зуочжуан”, като са поддържали както добросъседски, така и враждебни отношения с Цзин.

За вероятната връзка на Жун и Ди както със Сюнну, така и с народа известен като Булоджи (Buluoji) 步落稽 или Ци Ху (Ji Hu) 稽胡 които все още живеят в планинския регион на Шанси и Шенбей (Shaanbei) в VI – VII в., вж. по-долу в изложението.

В друго, по-ранно мое изследване, аз предложих, че Жуните са свързани с народа взел участие във възникването на царство Чжоу и вероятно са от тибетски произход. (Pulleyblank 1983). Това заключение се нуждае от повторно разглеждане в светлината на историята на народа Ицу (Yiqu) 義渠 и неговата връзка със Сюнну и Цзи Ху, които ще бъдат обсъдени по-долу. Тези “варвари” най-вероятно са били част от общността Цян (Qiang) 羌, за която се съобщава, още върху оракулските кости от епохата Шан, но по-рядко се споменават в по-късни исторически източници, от епохата Хан, когато името се появява отново отнасяйки се за некитайските племена в планината Наншан, и южно от горното поречие на р.Вей и коридора Гансу. Като цяло този термин се отнася за жителите на планинските райони разположени южно, от южната дъга на “пътя на коприната” през Таримския басейн от Дунхуан до Хотан и Кашгар. Малцинство с това име все още предстои да бъдат изследвано в северната част на Съчуан.

Етническото име на друг северен народ се споменава в ранните източници на Чжоу като Мо (Mo) 緡. Мо са споменати в “Шицзин” (Shijing) като народ обитаващ североизточната гранична област. В Ханските източници Мо се свързват с друго етническо име, Вей (Wei) 濊. Народът Вей се посочва като основатели на държавите Фую (Fuyu) 夫餘, в корейски Пуйо (Puyo) и Гаогули (Gaogouli) 高句麗, в корейски Когурьо (Koguryo) в югоизточната част на Манджурия. След оттеглянето на империята Хан от своята колония в Ляолан (Luolang) в Северна Корея, държавата Когурьо, избута надолу в Корейския полуостров, нашественици от Пуйо, които там в югозападната част на полуострова, основали държавата Пекче (Paekche) 百濟. Въпреки, че името Корея идва в крайна сметка от Когурьо, съвр. корейски език, се е развил, предимно от езика говорен в югоизточната част на полуострова, в царство Сила (Silla) 新羅, което обединява полуострова за първи път в VII век пр.н.е. Езиците на Когурьо и Пекче са известни само от няколко топонима и други глоси попаднали в ранните исторически съчинения. От тези данни се вижда че тези езици, са били различни от корейския, но все пак показват и известни връзки. (Левин, Lewin 1976). Като цяло те показват прилика с тунгусо-манджурските езици. Поради това и съвр. корийски език съдържа доста характеристики, които го свързват с алтайското езиково семейство.

Появата на конните номади на китайската граница

Както е добре известно, първото ясно и достоверно съобщение за появата на конните номади в близост до Китай, е известния дебат от 307 г. пр.н.е., за приемането на “варварското” Ху-облекло на северните конни номади, което се състояло от панталони, халат със странично (ляво) закопчаване и шапка, в двора на държавата Чжао (Zhao) 趙, намираща се в северната част на Шанси. Чонси Гудрич (Chauncey Goodrich, 1984) е събрал няколко по-ранни препратки от IV в. пр.н.е. които съобщават, че вече конните номади са били известни в Китай, което предполага, че на практика първите контакти вече са били осъществени, но това е отразено в текстовете от III в. пр.н.е.

Във всеки случай не само използването на коня като бойно средство, а и техниката за стрелба с лък по време на езда, прави номадите от степта страховити противници на уседналите южни народи. Тази нова военна техника се появява в западните степи около 800 г. пр.н.е. и след това се е разпространила от запад на изток през степните простори на Евразия през целия този времеви интервал. Културата на скитите, описани от Херодот и тази на Сюнну, описана от китайските историци от династията Хан, показват такива поразителни прилики, че те едва ли могат да се разглеждат като случайност, или като възникнали независимо едни от други.

Това не означава, че конните стрелци, които се появяват на границите на Китай, трябва да са били нашественици идващи далеч от запад. Новата техника е свързаната преди всичко с номадския начин на живот, най-вероятно се е разпространявал от племе на племе в цяла Евразия, защото е с впечатляваща военна ефективност, и по подобен начин северноамериканските

индианци, бързо са усвоили отглеждането на коне, което заимстват от испанците в Мексико в края на XVII в. и се превръщат в умели конни войни (Secoy 1953).

Първите конни номадите на китайската граница, вероятно са били местни жители от граничната зона, които преминават към номадско скотовъдство и влизат в контакт с нови племена, които живеят по-далече в степта. В известен смисъл, това е вариант на старата хипотеза на Латимор, за местен произход на степното номадство на китайската граница (Lattimore, 1940) и произтича както от новия начин на живот, така и от заемане на нови военни техники от чужбина, а не е само резултат от натиска от разширяващата се китайска общност. Както ще видим, формирането на империята Сюнну е пряк резултат от натиск върху номадите оказан от империята Цин, така че и в това отношение концепцията на Латимор (Lattimore) има основание.

Езиковите връзки на (Източните) Ху

В епохата Хан названието “Ху” се превръща в общ термин за обозначаване на конните номади. То се прилага най-вече по отношение на Сюнну, които по това време са господарите на степта, но също така се употребява и по отношение на Източните Ху (Дунху) които със сигурност са били етнически съвсем различни. В IV век, названието “ху” почва да се прилага безразборно за много номадски групи, които участват в гражданските войни обхванали Китай. Това е т.нар. перидо на “Петте Ху и Шеснадесетте варварски царства”. В случая “ху” са както собствено племената на Южните Сюнну, така и разл. несюннуйски народи вкл. и такива с вероятен индоевропейски произход, както и иранските народи в Средна Азия. По-късно, в епохата Тан, това название се пренася и върху согдийските търговци, които са наричани “шан-ху” (shang hu) 商胡, или “търговци Ху”. Но това е отделен случай и няма нищо общо с оригиналното приложение на термина в IV в. пр.н.е. Индоевропейските номади които достигат границите на Китай, в тази епоха са юечжите, които ще разгледам по-долу в изложението, но почти сигурно е че са говорили езици от тохарския клон на индоевропейската ез. група, и това са езици различни от иранския клон към която принадлежи согдийския език.

Най-вероятно думата “ху” не е оригинално китайска, а е свързана с по-ранни времена, като първоначално е означавала определено етническо име. Тя не се среща върху оракулските кости от епохата Шан, или бронзови надписи, но се открива в “Шицзин” (Shijing), където има три смисъла:

(а) “гуша”, предполага се, че основният смисъл на йероглифа 古 gǔ, в др.кит. kǒ, е стар (същ.), древен, от стари времена, както и фонетично 肉 ròu - месо, както семантична детерминанта,

(б) въпросната частица, как, защо,

(в) дълъг период от време, производно на значението 古 gǔ, в др.кит. kǒ – стар, в стари времена, отдавна, напр. 故 др.кит. kǒh стар приятел, “цзю” (jiǔ) 久, др.кит. kuw` - дълго време, и “цзю” (jiù) 舊 др.кит. guwh стар (прил.) (Pulleyblank 1989). Нито едно от тези значения не предполага, че би могло да означава етническо наименование. Предполага се, че името може би произлиза от “хузи” (huzi) 鬍子 - брада, и се отнася за външния вид на “Ху”, но това е съвр. разговорна дума, която не е удостоверена в тези ранни времена.

По време на дебата за приемането на “ху-облеклото”, са посочени “три племена Ху”, които освен собствено “Ху” (Hu) включват още Лоуфан (Loufan) 樓煩, които обитават земите на югоизток от завоя на Жълтата река до степната граница на Чжао в Северна Шанси, и “Лин Ху” или “горските варвари” 林胡, които също обитават на запад от Чжао (Zhao) (“Шицзи” (Shiji) 110: 2883; Watson 1961 / II: 158). А народът известен само като “Ху” обитава на изток от тези две групи, и вероятно са същите известни по-късно като “дунху” или “източни варвари”. Известен е един текст, който прави такава изрична идентификация. Цин Кай (Qin Kai) 秦開, генерал от царство Ян, намирало се в северната част на Хебей, прекарал много време, като заложник при Ху и спечели доверието им, след което се завръща в Ян, и извършва изненадващ поход срещу тях,

като ги отблъсква на 1000 Ли (~500 км) (“Шицзи” (Shiji) 110: 2885-6, Watson 1961 / II: 159). Ясно е че Ху и Източните Ху (дунху) са една и съща общност. Уточнението “източни” вероятно е добавено, за да ги разграничат от Сюнну, след като са покорени от тях в епохата Хан.

През епохата Хан, Източните Ху са диференцирани в китайски източници като две групи, Ухуан (Wuhuan) 烏桓 или Уван (Wuwan) 烏丸 обитавали на юг, и Сянби (Xianbei) 鮮卑 обитавали по-далеч на север. Въпреки разликата в съвр. произношение, Ухуан (Wuhuan) и Уван (Wuwan), в епохата Хан се произнасяли съотв. *ḡwuan* и *á-wan*. Китайското “-n” е традиционно предаване на чуждоезичното “-r” в този период, който ни позволява да се реконструира това име като *Awar. Името се появява отново в китайските източници като “вар” (War) или Авар (Awar) сред ефталитите или “белите хуни” в Афганистан през V-VI в., които са били известни също като Уархонити (Вархонити), или наридите “Вар” и “Хуни” във византийски източници. И това със сигурност са аварите, които скоро след това нахлуват в Източна Европа. Жужаните са били господари на степта, по време на династията Северна Вей в Китай, през V и началото на VI в., и също са били смятани за авари. Империи на жужаните и ефталитите са разгромени от надигащата се сила на древните тюрки, които по-рано са били подчинени “роби” на жужаните до средата на VI в. Объркването в западните източници между авари и т. нар. псевдоаварите, вероятно се дължи на факта, че е имало две номадски степни групи, разположени на запад от древните тюрки (Chavannes 1903: 229-233). Въпреки че връзката с Ухуаните, не е направено изрично в китайските източници, няма съмнение, че жужаните са по произход от Източните Ху и са говорили на монголски език (П.Пелио 1932).

Преди това, другият клон на Източните Ху, или Сянбите са имали кратък период на господство в Монголия след разпадането на Северните Сюнну във II в. (Сянбийската държава на Таншихай). В IV век, се появяват различни държавни формации, доминирани от сянбийски племена, това са държавите на Мужуните (Mugong) 慕容 в Южна Манджурия и Хебей (династията Ян), и царство Дай, на сянбите Туба (Tuoba) 拓跋 в Северна Шанси, и на Туохуните (Tuohun) 吐谷渾, родственици на мужуните, в Цинхай. Самото име Сянби (Xianbei) се появява отново в прародината им, в Северозападна Манджурия, през VI в. под формата Шивей (Shiwei) 室韋, в среднов. кит. “*ʃitwuj*”. В епохата Тан, става известно още едно племе от тази група, наречено Менгу (Mengwu) 蒙兀, среднов. кит. “*mewŋwət*”, чието име, е първото споменаване на монголите на историята. За доказателствата, че Източните Ху са употребявали прото-монголски език, виж Лигети (1970 г.), (Pulleyblank, 1983: 452-454).

Друг въпрос е дали протомонголските племена на “Дунху” или Източните Ху са древни, автохтонни жителите на степните земи разположени северно от китайската граница, и след като са преминали към номадски начин на живот, са усвоили и типичните за конните номади военни техники най-вероятно от своите западни съседи, които вероятно са били индоевропейски племена. Въпреки, че не съществува солидни доказателства в китайски исторически източници, които да хвърлят светлина по този въпрос, местния им произход, е изглежда най-вероятната хипотеза. Според етнографските описания на Сянбите и Ухуаните в “Хоу Хан-шу”, “Сангуочжи” (Sanguozhi), или “Описание на Троецарствието” и “Вей-шу”, се вижда че в III в., все още са били полуседелски, полуномадски племена.

Сюнну

Писаната история на Сюнну започва в 215 г. пр.н.е., когато генералът на империята Цин, Мен Тянь (Meng Tian) 蒙恬 прогонва племената “Ху”, северно от Ордоса и установява границата на империята на север от течението на Жълтата река. Следващото съобщение за Сюнну, се отнася за владетелят им Тумин или Туман (Touman) 頭曼, който е и първия известен по име владетел, че е бил принуден да се оттегли на север, поради натиска на войските на Цин, и става ясно че тези “Ху” са Сюнну. Следва разказа за отцеубийството на Туман, извършено от сина му Модун

(Modun) MN (или Маодун / Maodun³) и успешните войни които той води срещу Източните Ху и Юечжите 月氏, друг силен номадски народ, обитавал на запад от Сюнну, и така възниква първата известна в историята, степна номадска империя в Монголия (“Шицзи” Shiji 110: 2886 и сл., Watson 1961 / II: 160 FF.; “Хан-шу” 94A: 3749 и сл.). Има още няколко ранни препратки към Сюнну в китайските източници, но всички са съмнителни, защото те идват от източници, писани през епохата Хан, когато имената “Ху” и “Сюнну” стават взаимозаменяеми. Най-ранният е един пасаж от анализите на Цин, включени в “Шицзи” (Shiji 5: 207), който гласи, че в 318 г. пр.н.е. петте китайски царства Хан (Han) 韓, Чжао (Zhao) Вей (Wei) 魏, Ян (Yan) 燕 и Ци (Qi) “доведоха Сюнну и заедно атакуваха Цин (Qin)”. Тъй като това съобщение е записано директно на анализите на държавата Цин, заслужава внимание. Съобщенията за същата експедиция в анализите Ян, Чу, Чжао и Вей (Shiji 34: 1555 40: 1722; 43: 1804; 44: 1850), не споменават участието на Сюнну. Ако това е интерполация в анализите Цин, обаче причината за това не е ясна. Биографията на Си Шоу (Xi Shou) (Ши-цзи 70: 2303), след това поместена и в “Чжангуо це” (Zhanguo ce, 4: 144; Кръмп 1970: 65-66), се казва, че по предложение на министър на Вей, вожда на Йцу (Yiqu) 義渠, което е жунско княжество, северно от Цин, се е възползвал от съюзното нападение от петте царства върху Цин, и самостоятелно напада западните покрайнини на Цин, като нанася поражение на цинската армия. Халун (Haloun) предполага се, че в анализите на Цин, Сюнну е заменило Йцу (Yiqu) (1937: 306 N.1)⁴. Ролята на Йцу (Yiqu) в периода на Воюващите царства (Zhanguo ce), не отговаря съвсем точно на ролята на Сюнну в анализите на Цин но, както ще видим по-долу, е имало близки връзки между Йцу (Yiqu) и Сюнну в началото на епохата Хан.

Един случка в “Шуоян” (Shuoyuan) (01:16), което е сборник с различни исторически случки, съставен в края на I в. пр.н.е., съобщава че царят на царство Ян, Чжао в първата година от царуването си (311 г. пр.н.е.) е имал за врагове Сюнну и Лоуфан, които застрашавали северната му граница. Царство Ян е най-източно разположено от китайските държавици, в Периода на Воюващите царства, така че тук става дума не за Сюнну а за “Дунху” или източните варвари. Привидно-автентично е и съобщението за Сюнну в биографията на генерал Ли Му 李牧, който провежда много ефективна тактика в отбраната на северните граници на царство Чжоу, срещу набезите на Сюнну, през III в. пр.н.е. (Shiji 81: 2449 -50; Kierman 1962: 35-36). Военните действия се водят на север от стената, построено от Чжао, която се простира по протежение на линията

³ Първият символ в тази транскрипция най-често се чете “Мао”, в др.кит. “māwǎh” и означава покрива, риск; претенции, лъжливо, и т.н., но той също така има и по-малко известно четене “mò” в др.кит., като “māk” и означава сребролюбец. В коментар към “Ши-цзи”, или “Shiji suoyin”, от епохата Тан, се казва, че правилното четене на това име е “māk”, т.е. “mò” в свър.кит., (Mandarin), добавяйки обаче, и [обичайната четене на] този йероглиф, което показва, че в този период е имало несигурност в традицията. През II в., когато е записано името вероятно транскрипцията е била по-близка до оригинала, отколкото в епохата Тан. Ранносреднов.кит. māwǎh вероятно е завършвало с веларен проходна, *māwǎx. В интерес на научната прецизност, вероятно е най-добре да се чете “Мо” отколкото “Мао”. Ние знаем твърде малко за езика на Сюнну за да се прецени значението на различните варианти на прочит в момента, но винаги има възможност, че ще се появи нова информация или нови хипотези, които да осветлят въпроса. Вторият символ в името има само един вариант на прочит в среднов. кит., и нито един от ранните коментатори на “Ши-цзи” или “Хан-шу” не предполага, че трябва да се прочете по друг начин във връзка с предаването на некайско име. Историкът от XI в. Сун Ци (Song Qi), един от авторите на “Новата история на династията Тан”, казва, че той трябва да се чете като 毒 “dú” в др.кит. dawǎk (Хан-шу buzhu 94A: 5307, но аз не съм намерил оригиналния източник на този коментар). Четенето “dú” е включено в “Kangxi” речник от XVII в., и се приема и от някои съвременни китайски учени. Такова четене, с крайно -k, на йероглифа 頓 няма смисъл, но пък може да се обясни с хипотезата, че втората сричка на имената на Сюнну са имали такова произношение или са взаимозаменяеми 頓 и 毒? От примерите за използване на този йероглиф, при предаването на чужди имена, напр. Шенду (Shendu) 身毒 Hinduka, Индия, се вижда това. Откъде Сун Ци (Song Qi) е занел това, не е ясно. Радвам се, че не всички съвременни китайски учени приемат това четене. Виж например Ю Ин-ши в том 1 от Кембриджката историята на Китай. Виж също бележка под линия 5 по-долу.

⁴ Кореспонденцията между Сюнну в анализите на Цин и Йцу в “Zhanguo ce” е отбелязана, още независимо от Мен Вентун (Meng Wentong, 1936/7: 13 FF, виж също 1958) и Хуан Венби (Huang Wenbi 1943), което и двамата го приемат като доказателство за идентифицирането на Сюнну с Йцу (Li Gan 1983: 2, 24).

свързваща планината Иншан (Yinshan) със завоя на на Жълтата река. Това означава, че по това време Сюнну са разположени на север от линията на Иншан и все още не са проникнали на юг до северния завой на Жълтата река в Ордоса. Формално погледнато, това би означавало, че Сюнну вече играят почти същата роля на северната граница на Чжао в средата на III в. пр. н. е., както един век по-късно по северните граници на империята Хан. Няма съмнение, че Ли Му е защитил северните граници на Чжао срещу номадските набези, но дали те са били дело на Сюнну? Едно обстоятелство, което предполага анахронизъм е, че по времето на император Вен Ди (179-157) историята на Ли Му се цитира като примерна притча за това как един владетел е трябвало да управлява своите гранични генерали и как граничните генералите трябва да се справят със съвременния за Западна Хан, проблем със Сюнну (Shiji 102: 2449-50; Биография на Фен Тан, Watson 1961 / I: 540). Историята разказва за това как Ли Му в продължение на години успешно е отбивал всички номадските нападения неотклонно защитавайки фиксирана линия на граничните укрепления, като е предпочитал хитростта и е отказвал да влезе в пряк двубой с врага, докато не издебва изгодния момент, и с експедиция от 1300 колесници, 13 000 конници е 100 000 (или 150 хиляди) пеши войски, успява да нанесе съкрушителен разгром, като на бойното поле паднали над 100 000 сюннуйски войни и да прогони шанюя далеч на север от границата, като осигурява мир за повече от десет години трябва да се основава на някаква реалност, но като махнем преувеличенията в цифрите. Изглежда вероятно, че името Сюнну на мястото на Ху е по-късна интерполация, предназначена да подобри актуалността на историята, когато тя се разказвала сто години по-късно.

Има и друга препратка към “Сюнну” от около 228 г. пр. н. е., която ги поставя в монголската степ, на север от Великата китайска стена. В един анекдот от “Чжангуо це” (Zhanguo ce), се разказва как престолонаследника на царство Ян, Дан е съветван от приближен съветник, да изпрати генерал Цин, който е избягал в Ян, от север от “Сюнну”, така че да избегне гнева на (империята) Цин (Shiji 86: 2529 Биография на Цин Ке (Jing Ke) YZ; Watson 1969: 57, въз основа на “Zhanguo ce” 31: 1129; Кръмп 1970: 553; виж също “Зичжи Тунцзян” (Zizhi Tongjian, 6: 224). Тази история, вероятно е измислена, но дори ако се основава на исторически факт, позоваването на Сюнну е вероятно отново анахронизъм.

Всички тези споменавания на Сюнну във времената преди династията Хан, с изключение на събитията от 318 г., в които може би има объркване с Йцу (Yiqu), предполагат, че Сюнну вече са господари на монголската степ преди възхода на Цин. Когато обаче започва тяхната писана история и възхода на тяхната мощ, те са обитавали не в монголската степ, а в Ордоса, южно от Жълтата река. Споменаванията на Сюнну в предханската епоха във външната степна зона, много вероятно е резултат от анахронични замествания с “Ху”. Въпросът е важен за моята концепция за формирането на държавната организация на Сюнну, както и за вероятните им езикови връзки. От “Ши-цзи” се вижда, че когато Туман (Touman) е бил прогонен на север от Ордоса, от войските на Мен Тянь, Сюнну са били принудени да се борят за жизнено пространство срещу Източните Ху на източната им страна и с юечжите на запад и, че поредицата от победи в тези войни, им дават възможност да разширят значително своите завоевания. Това е лесно за разбиране ако приемем, че преди това Сюнну са обитавали Ордоса, и е трудно за обяснение, ако те вече са били основната сила в северната степна зона, във времената преди възникването на империята Цин.

Връзката с Йцу (Yiqu)

Йцу (Yiqu), са споменати по-горе във връзка с съюзническата атака над Цин в 318 г., като уседнал народ, който в най-малка степен се е адаптирал към номадски начин на живот. Те са описани като варвари Жуни (Rong) живеещи по възвишенията разположени североизточно от столицата Цин, гр. Сянян (Xianyang), и между Цин и Ордоса, в периода на Воюващите царства, но не са били номади по това време. Най-ранната дата в която се съобщават е в 444 г. пр. н. е., когато владетелят на Цин (Qin) - Лигун (Ligong) 厲共 нападнал Йцу (Yiqu) и заловил царя им. В

430 г., те на свой ред нападат Цин, достигайки до южното крайбрежие на река Вей.⁵ Военните действия продължават през следващия век. Йцу (Yiqu) построяват укрепления, по границата с Цин, но царя на Цин Хуйвен (Huiwen) 惠文 (337-311) успява да завладее двадесет и пет от техните укрепени градове.⁶ В 327 г., Йцу са окончателно покорени и държавата им е превърната в префектура. Това се съобщава в анализите на Цин. Но съществуват и препатки, че Йцу са съхранили своята независимост, тъй като в 318 г. са известни интимните отношения между царицата-майка на Цин и царя на Йцу (Yiqu) настъпили по време на царуването на сина и цар Чжао 昭 (306-251). Овдовялата кралица, живее с царя на Йцу (Yiqu) на семейни начала, и ражда от него двама сина, но след това, отношенията им се влошават, тя организира заговор, убива го, и изпраща войска, която да анексира остатъчните земи на Йцу (Yiqu).⁷ Тогава Цин създава западните и северните си гарнизони в Лунси (Longxi) 隆西, Бейди (Beidi) 北地 и Шан (Shang) 上 и построява дълга стена, за да отблъсне Ху (който, в този случай, трябва да бъдат предците на Сюнну) в Ордоса.

Макар и завладени от Цин, Йцу (Yiqu) запазват своята некитайска идентичност и възстановяват своята независимост в гражданските войни между Цин и Хан. В мемориал от 169(?) г. пр.н.е.⁸ по време на царуването на император Вен Ди от Хан, Чао Куо (Chao Cuo) 晁錯, посочва че Йцу (Yiqu) са “укротени Ху”, които са “се върнали към верността”, т.е. са подчинени. Той каза, че “по своите обичаи, храни и напитки, те са идетични като Сюнну” и препоръчва да бъдат снабдени с “твърди” брони, грубо облекло, и силни лъкове с остри стрели” за да бъдат използвани като гранична охрана (Хан-шу 49.11b). Независимо от това, което казва Чао Куо, за техния начин на живот, от други препатки, става ясно, че елитът на Йцу (Yiqu) вече е бил доста китаизиран. за Гонсун Хе (Gongsun He) 公孫賀, който има биографии в “Шицзи” (Shiji 111) и в “Хан-шу” 66, се казва, че бил по произход “Ху” от Йцу (Yiqu). Той е важна личност, която се издига до позицията на канцлер. Баща му, Гонсун Хунйе (Gongsun Hunye) 公孫渾邪, е не само генерал, но и автор на книга от 15 глави, отнасяща се към учението за Ин и Ян (Yinyang) 陰陽, спомената в “Хан-шу” (Хан-шу 30: 1734). Собствено име на Гонсун (Gongsun) е Хунйе (Hunye) и предизвиква голям интерес, тъй като така се нарича едно от племената подчинено на Сюнну, което в 121 г. пр.н.е., доброволно преминава под властта на Хан. Те били заселени в района на гарнизона Бейди, което означава бившите земи на Йцу (Yiqu). Съвпадението в името подсказва, че племето Хунйе, са били свързани с народа на Йцу (Yiqu) и че при заселването им бейди, те са се върнали в родината си, в който са живели преди изгонването на “Ху” на север от Жълтата река от Мен Тянь. Те не трябва, да се разбират като Сюнну в тесен смисъл, а са просто племе включено в съюза на Сюнну по време на тяхната експанзия в началото на епохата Хан. В същото време и китайски заселници са били преместени в същия регион, който е от голямо стратегическо значение поради близостта му със столицата Хан, за да се разреши варварското население и да се подобри защитата на територията (“Шицзи” Shiji 110: 2909; Watson 1961 / II: 182; Хан-шу 94A: 3769).

Друго племе от т.нар. “конни номади” са споменатите по-горе, Лоуфани, определеникато Жуни (Rong) в “Шицзи”, които са обитавали земите на от южния завоя на Жълтата река до граничната степна зона на Чжао в Северна Шанси (Shiji 110: 2883; Watson 1961 / II: 158). Те са посочени като едни от “трите (племена) Ху”, в дебата за “Ху-облеклата” в 307 г. Останилите две племена са “Горските ху”, обитавщи земите на запад от Чжао (Zhao) и собствено “Ху” (който са т.нар. Дунху или Източни Ху, ако моят аргумент е правилен), чиято територия лежи на изток. Племето Лоуфан (Loufan) са подчинени на Сюнну в началото на тяхната експанзия, след

⁵ “Шицзи” SJ 5: 199 (Chavannes 1967/II: 56).

⁶ “Шицзи” SJ 110: 2885 (Watson 1961/II: 159).

⁷ “Шицзи” SJ 110: 2885 (Watson 1961/II: 159)

⁸ “Хан-шу” просто поставя изгжчншко котж пшсон във времето на император Вен Ди. Конкретната дата -169 г. пр.н.е., е определена от историка Сима Гуан (Zizhi tongjian 15,487), живял през XI в.

падането на империята Цин (Shiji 110: 2890; Watson 1961 / II: 162) и във времето на първия император на династията Хан, владетелят на Лоуфан владее, част от Ордоса, от името на Сюнну, в голяма близост до столицата Чанъан Chang'an (Shiji 99: 2719; Watson 1961 / I: 290)⁹. За Лоуфан се съобщава, че са опитни конни стрелци, които служат и в армиите на Хан. (Shiji 7: 328; Watson 1961 / I: 669). Лоуфан, както и Йцу, трябва да са били предишните обитатели на степната гранична област, и вероятно са възприели тази военна техника (стрелбата с лък от езда) може би не по-рано от VI в. пр.н.е.

Езикът на Сюнну

Много малко неща, мога да добавя тук, към моето подробно изследване върху езика на Сюнну (Pulleyblank, 1962: 239-265). Тогава стигнах до три основни заключения:

(1), че по различни причини е много малко вероятно, езикът на Сюнну, да е тюркски или монголски, или каквато и да е форма на алтайски език,

(2), че преположението на Луис Лигети, относно езика на Сюнну, като родствен на кетския език, и вече изчезналите други Енисейски езици в Сибир, заслужава сериозно внимание

(3), че езикът на Сюнну е предал редица важни културни думи на по-късните тюркски и монголски степни империи, вкл. и тюрското Тенгри, в монг. *tenggeri* “небе” и титли като таркан (*tarqan*) и тегин (*tegin*) и каган (*kaghan*) Очевидното собствената дума на Сюнну за “небе”, в кит. транскрипция е “ченли” (*Chengli*) 撐犁 в др.кит. *trha`jŋ Lej* < **thá`ŋ-wrǝj*, в тюрк. *tängri*, монг. *tenggeri* и т.н., е бил най-силният аргумент за идентифицирането на този език като алтайски, но както П.Пелио показва (1944 г.), променливостта на формите в тюркски, и монголски категорично показват, че това е заета дума и в двата езика, от техните предшественици Сюнну. Опитите да се обясняват и други сюннуйски думи в китайски запис, по отношение на тюрк. и / или монг. са много по-убедителни. В разглеждането на въпроса (1962), аз твърдя, че думите от езика на Сюнну предадени през китайски запис с “Г”, най-вероятно представлява транскрипцията на чуждоезичното “г-“ в епохата Хан, е важно доказателство срещу това те да принадлежат към какъвто и да е алтайски език.

Най-спорният момент беше аргументът за връзка с кетски. Това беше критикуван от Герхард Дьорфер (Gerhard Doerfer, 1973), който предполага че езикът на Сюнну няма връзка с нито един от съвр. езици и хипотетично, това може да е вярно. Но аз открих голям брой сродни думи. Отделно от думата за “ботуш”, която е цитирана от Лигети (**sāk-dāk*, в кет. *šagdi*, мн.ч. *šagdenŋ*), съм посочил и други думи, сродни с енисейските езици, като най-добрите сравнения са:

(1) Сюнну **kwala* - син, в арински *bikjäl* - син, кет. *qalek'* - по-малък син, внук; (ЖВ. тук е и бълг. келеш – младеж, аналог. на тох. *kālyške* (калишке) – младеж, явно че първоизт. е кетски)

(2) Името на племето Цзе (Jie) 羗 в др.кит. *kīat* < **kāt*, подчинено племе в групата на Южните Сюнну, за което има основание да се мисли, че е еквивалент на китайското “ши” (*shí*) 石 - камък, в пумпоколски *kit*, арински *khes* - камък. Нито едно от тези сравнения не е фонетично точно, но те се включват в основния речник и възможността, че показват истинската езикова връзка между Сюнну и Енисейските езици, едва ли може да се изключи.¹⁰

Въпреки, че аз не съм изследвал всички възможни исторически връзки доказващи езиковото родство между Сюнну и Енисейците, известни и от по-късни времена, предполагам, че Сюнну трябва да са били едно южно разширение на тези северни горски обитатели, които са заселили пространството, между Енисей и китайската граница и между индоевропейците на запад и на

⁹ Уотсън смята, че тук Лоуфан (Loufan) всъщност не се отнася до член на племето Лоуфан, а е употребено метафорично – като описание на опитен стрелец с лък, но няма никаква податка в текста, която да се оправдае такова предположение.

¹⁰ в лично съобщение, Александър Вовин, меи събщи, че той може да подкрепи идеята за лингвистичната връзка между Сюнну и Енисейските езици и с други потвърждения.

протоалтайците на изток, в предимперския, предцински период. Ако е така, както подозирам, че Сюнну са в действителност, местните жители на Ордоса, които придобиват културата на конните номади, и се разселват по-далеч на север в момент, когато “външната степ” е била разделена между индоевропейци, на запад и протомонголите на изток, тогава обяснението за кетската връзка ще трябва да се изключи. Другата възможност е, че Енисейците, са остатъци от Сюнну, (от Северните Сюнну), които се преместват на север след падането на империята им, през II век. На 34-тия Международния конгрес за изследвания на Азия и Северна Африка, провел се в Хонконг, през август 1993 г. професор Валери Яйленко, от Института по Обща история в Москва, представи доклад, озаглавен “Кетите в древна Средна Азия”, в която въз основа на хидроними от Западен Тюркестан, предполага, че там е била родината на енисейските народите, преди да бъдат изтласкани принудително на север от идването на иранците. Също така правдоподобно обяснение за съществуването на такива речни имена, може да се свърже с окупацията на този регион от ефталитите или “белите хуни”, които, както видяхме, са коалиция от хуни (Сюнну) и авари (Ухуан). Това ще засили възможността за връзка между езика на Сюнну и Кетите.

Свързана с тази проблематика, е и дългогодишната идеята, че Енисейските езици, са свързани с китайско-тибетската група. Това не е общоприето, и смятам че такава вероятност е малка, но някои лингвисти, все още го възприемат сериозно и по-специално руския учен, С. А. Старостин (1982 г.). Ако Сюнну произхождат от северните граници на културата Яншао (Yangshao) в Китай, далечна лингвистична връзка между техния език и прото-китайско-тибетската би имал географски смисъл. Според наскоро публикувано изследване на Бейли, сред китайските транскрипции на сюннуйски думи, се откриват ирански понятия (Bailey 1981). Скитите, които са прототипа на степни номади в западните исторически извори от същия период, със сигурност са били иранци. И все пак е съмнително, че ираноезични номади, биха могли да са се разпространят, толкова далече на изток, до Ордоса. Лингвистични аргументи Бейли ми изглеждат изобщо малко убедителни. Най-убедителен пример за това е думата “цзинлу” (jìnglù) 徑路, в др.кит. *kejŋh lōh <*kájŋh ráx*, свещения меч, с който Сюнну почитали техният бог на войната, срв. със согд. *хпуг *хапуг*, вахан. *xingār*, йидга *xugog*, новоперс. *хапjar* - кама, но това е културна дума, която е заимствана в много езици, вж. тюрк. *qīngīraq*, англ. *hanger* – закачалка (Pulleyblank 1962: 222). Има и други примери, но те се основават на спекулативни етимологии, а не на добре, удостоверени думи.

Социална структура и държавна организация на Сюнну

Както пише Томас Барфийлд (Barfield) в последното си историческо изследване на китайската граница (1989) (вж., превода на руски ез.: Барфийлд Т. Дж. Опасная граница: кочевые империи и Китай (221 г. до н. э. - 1757 г. н. э.) PDF: <http://www.twirpx.com/file/321910/>), Сюнну създават, една много по-успешна, силна и централизирана държавна организация, където предаването на властта, се осъществява от един шаню (chanyu) към следващата без сериозни смущения, отколкото при техните наследници като владетели на степта, вкл. и тюрките в VI в. Контрастът е особено изразителен, с техните преки наследници Сянбите, които установени кратко господство под управлението на своя харизматичен водач, Таншихай (Tanshihuai), в средата на II в., но държавата му се разпада, веднага след смъртта му.

Както съобщават изворите от епохата Хан, протомонголските племена Ухуани и Сянби, имат твърде хлабава родова организация, без наследствени вождове (Pulleyblank 1983: 454; Barfield 1989: 88-89). Това се наблюдава в продължение на няколко поколения, владетелите на Сянбите, успяват да се утвърдят.

Тъй като ние не знаем почти нищо, за предисторията на Сюнну, само можем да гадаем за причините за тяхното превъзходство в това отношение, но трябва да е имало елементи в тяхната социална структура, която предопределя държавотворческата им сподобност, на доста по-

високо ниво, от протомонголски “Ху”. Изглежда, не е неразумно да се предположи, че подобно на своите съседи, Йцу (Yiqu), те рано са поели значително китайско влияние в епохата преди обединението на Китай от Цин, и това е допринесло за техния успех при изграждането на държавността. Конкретни доказателства за това влияние може да се види в пълната титулатура на техния владетел “Chengli gutu chanyu” 撐犁孤塗單于, от които първите четири знака са преведени на китайски като “Син на Небето”, което е ясна китайска заемка. Други характеристики на тяхната организационна структура също предполага, имитация или адаптация на китайски модели. Напр. китайците използват цветовете символика, за обозначавени на четирите части на бойния ред, по време на битка (фронт, флангове, тил, център). При обсадата на Пинчен (Pingcheng) в 201 г. пр.н.е., армията на Сюнну също използва цветова символика: бели коне на западното крило, пъстри (или синкави) коне за източното крило, черни коне за северното и червени коне на южното крило (или рог както съоб. кит. източници, армията на Сюнну се делила на четири рога) (Shiji 110: 2894; Watson 1961 / II: 165-166; Хан-шу 94A: 3753). Тази цветова символика на посоките на света, е една много трайна организационна черта, предадена и на по-късните номадски империи на тюрките и монголите (виж Pritsak 1954).

Цзи Ху (Ji Hu) 稽胡 през VI и VII в.

Още едно доказателство, които затвърждава идеята, че Сюнну са свързани с Йцу (Yiqu) и други народи, известен като Жуни и Ди, живеещи в планинските райони между китайците и степта през периодите “Пролети и Есени” и “Воюващите царства”, идва от историята на Цзи Ху, които са некуитайци, които все още са живеели като уседнали земеделци в тези райони в VI и VII в. на нашата ера. Според данните за тях, съобщени в “Чжоу-шу” (Zhoushu) 49: 896-899, на Цзи Ху били потомци на Южните Сюнну, които мирно се заселили в долината на р. Фен, в провинция Шанси в края на династията Хан, но се вдигат на бунт и при техния лидер, Лю Юан (Liu Yuan) 劉淵, и основават първото (Ранна Чжао в 304 г.) от така наречените шестнадесет царства, в различни части на Северен Китай през IV век. “Чжоу-шу” (Zhoushu) също посочва, че според друга версия, те са потомци на Жуните и Ди (т.нар. Шанжуни – планински жуни), но тя се отхвърля от някои съвр. китайски учени. Внимателното проучване на описанието на техния уседнал начин на живот, заедно с другата информация в географски източници от времето на династията Суй, както и сведенията за Лю Сахе (Liu Sahe) 劉薩河 който е будистки проповедник, особено почитан сред тях в началото на епохата Тан, категорично показва, че те са били в действителност най-вече остатък от племената Жуни и Ди известни от периода “Пролети и Есени”, впоследствие покорени от Сюнну, които след напускане на степта и се движат обратно в Китай, и се завръщат в старата си прародина (Pulleyblank 1994).

Северозапада

Западните съседи, с които Модун (Modun) трябва да се бори, за надмощие в монголската степ за Юечжите (Yuezhi) 月氏. Историята им, как след като са били победени от Сюнну, основното им ядро, или Великите (Големите) Юечжи, мигриран на запад, се установяват на север от Окс (Амударя), а след това завладяват и заселват земите на юг от реката, или съвр. Афганистан и през I в., основават Кушанската държава, която в своя апогей владее Северозападна Индия и Средна Азия вече е добре известна често се цитира. Идентификация с Тохарите (Tocharoi) и другите номадски племена, които са известни в западните източници като завоеватели на Гръко-Бактрия е направена отдавна. Това е първото категорично и синхронно съвпадение между китайските и западните исторически извори.

За съжаление, първоначалните езиковите отнасяния на Юечжите-тохари (Tocharoi) не са лесни за определяни. Моето лично мнение (Pulleyblank 1966; 1995) е, че те както и номадските им съседи Усуните, които също се преселват на запад, след което стават съюзници от Западна Хан

срещу Сюнну и Кангю, които са се установили първоначално около Ташкент, и р. Сърдаря и по-късно се преместват на юг и завладяват Согдиана, почти сигурно са говорили индоевропейски езици от тохарски тип. Това означава, че името “тохарски” за тези езици е доста подходящо, и не е погрешно название, както се твърдеше в близкото минало.

Директни езиковото доказателство за това, какъв е бил езика на юечжите не е лесно да се открият. Една от най-добрите податки в тази насока, е посочена от Томас Бъроу (1935), който доказва, че е имало местна тохарски субстрат в собствените имена намерени, върху документи (дървени плочки) с надписи на гандхарски пракрит, употребяван в Лулан, вероятно, след като регионът е завладян от кушаните във II в. Лулан също така е разположен близо до прародината на юечжите (Гансу) и местоположението на т.нар. Малки Юечжи, останали в старата си родина и подчинили се на Сюнну, когато Големите Юечжи се изселват на запад. Също така документи на този краен индоевропейски език са открити и в градовете-държави от северната част на Таримския басейн, от епохата Тан, а там са живели и народите на Юечжите, Усуните и Кангю - известни на китайците в епохата Хан и исторически източници, не могат да ни кажат, когато тези народи първоначално са пристигнали до западните граници на Китай. Само археология може да помогне в опитите да се отговорим на този въпрос. Ние трябва да знаем повече за начина на живот, който доминираше в евразийските степи преди възхода на пълен разцвет конник номадство през първото хилядолетие. Значението на скотовъдството и отглеждането на овце, говеда и коне не започва с появата на скитите и кимерите около 800 г. пр.н.е., а доста по-рано и заедно със селското стопанство, е важна част от културата на различните индоевропейски народи, които се появили в история през II хил.пр.н.е. Появата на Андроновската културата на Средна Азия и Южен Сибир в бронзовата епоха, през II хил. пр.н.е., се приема за индоиранска или дори за иранска (Mallory 1989: 56-63). Такъв тип полуномадска култура типична за “конните народи” вероятно са притежавали и пратохарите, които са живеели в съседство през това време. За произхода на тохарите, Малъри отбелязва, че от оскъдните налични данни, през периода на неолита, около 4000-2000 г. пр.н.е., басейна на река Тарим изглежда, е бил заселен от култури, родствени с Яншао (Yangshao) и Луншан (Longshan), така че проникването на индоевропейците трябва да е настъпило “в много широк периода между 2500 и 200 г. пр.н.е.” Докато той е предпазлив, относно изходната територия, от която те са дошли, все пак подкрепя идеята, че те първоначално са обитавали от района на Минусинск-Алтай където през енеолита възниква Афанасиевската култура процъфтяваща в III хил. пр.н.е. и след това са мигрирали на юг. Неотдавнашното откритие на южносибирските мумии, на европейци облечени във вълнени дрехи и с други културни артефакти сходни с различни обекти в Синцзян (Източен Туркестан), датирани от II – I хил.пр.н.е., е важна следа. Изглежда много вероятно, че те са оставени от пратохарите. Пристигането им в западните граници на Китай в края на III хил. пр.н.е. приблизително съвпада с началото на китайската бронзовата епоха. Въпреки че няма доказателства, и не всички подкрепят това предположение, но се наблюдава индиректна връзка между индоевропейската инвазия в Китай, и възникването на металургията и използването на коня и бойната колесница в древната китайска общност, а тези две предпоставки са типични за възхода на Ся и Шан през II хил. пр.н.е. (Pulleyblank 1996 г.).

Прототюрките

По въпроса за произхода на тюркските народи, няма какво да добавя към това, което публикувах в 1983 г. Тогава предположих, че пратюрките трябва да се свържат с група от три народа, Динлин (Dingling) 丁靈, Гекун (Gekun) 隔昆 или Цзянкун (Jiankun) 堅昆 и Синли (Xinli) 薪犁, които са разположени на север в Южна Сибир, когато са завладени от Модун (Modun) след като той вече е покорил източните Ху и юечжите, по източните и западните покрайнини на държавата си. Има една нишка от историческа приемственост, свързваща Динлините (Dingling) от епохата Хан с Тиеле (Tiele) 鐵勒 от V – VI в., когато в крайна сметка се появяват уйгурите.

Наскоро посочих езикови доказателства, които показват, че те са били тюркоговорящи и са били известни по време на династия Северна Вей, като “високите телеги” или “високите колесници” и са обитавали на запад от Жужаните. (Pulleyblank 1990a). Гукун / Цзянкун (Gekun / Jiankun) отдавна са идентифицирани с киргизите, (за името виж Pulleyblank,1990b). Името Синли (Xinli) вероятно е същото като Суе (Хуе) 薛, в срднов.кит. от епохата Тан (VII в.) “siat”, и отговаря на етнонима Сири (Syg) от Орханските рунически надписи. Четвъртата етническа група, известна в епохата на Западна Хан, също може да са тюрки, разположени в по-западна посока: Хуцзе (Huǒjīe) 呼揭 или Уцзе (Wujīe) 烏揭. Предложената връзка с тюркското Огур / Огуз, е фонетично по-малко убедителна. Движението на юг на тюркоговорящите народи от Сибир в Джунгария, след падането на империята Сюнну, и асимилацията на тохарите и иранците в градовете-държави на Синцзян от страна на Уйгурите след IX в., може да се разглежда като повтаряне на много по-старата миграция на тохарите в Синцзян, заменяйки по-ранните китайско-тибетски племена, през III хил. пр.н.е.

Заклучение

Народите от евразийските степи са изиграли важна роля в историята на уседналите земеделски цивилизации, с които те граничат. Индоевропейците се появяват в Западна Азия и Източна Европа, вероятно от земите разположени на север от Черно море, около началото на II хил. пр.н.е. Тяхната инвазия към Индия трябва да е станала по същото време, и така представителите на техния източен клон, предците на тохарите, се появяват на границата с Китай. Изглежда ясно, че опитомяването на коня, за които има доказателства, че е станало в южните руски степи, през IV хил. пр. н.е., е причината за техния успех. През II хил. пр.н.е. бойната колесница, е вече символ на престиж за владетеля и е основно военно средство, което се превръща в обща черта, за зараждащата се през бронзовата епоха, Китайска цивилизация, арийските завоеватели на Индия, хетите в Мала Азия и Микенците, които са се установяват в континенталната част на Гърция и заменят Минойската цивилизация на Крит. Техниката на монтиран стрелба с лък по време на езда, е нова и ефективна и се появява в индоевропейския център някъде след 1000 г. пр.н.е.. Това води до нови вълни от нашественици, като се започне с кимерите и скитите, в Западна Азия, и се стигне до източните степи. Там тази техника е усвоена, не само от иранските саки и тохарските юечжи, усуните и Кангю, но също така и от неиндоевропейските Сюнну в Ордоса и протомонголците “Дунху” в Монголия. Тогава и воюващите държави в Китай, също започват да възприемат тази нова военна техника. Когато Цин завладява и обединява враждуващите китайски държави в края на III в., Сюнну са изгонени от Ордоса и завоя на Жълтата река във външната степ. Вече силно повлияна от китайските политически идеи, те са принудени да се борят за жизнено пространство с другите жителите на Монголия, Сюнну предприемат успешна кампания, завлазяват степните простори и създават своя номадска контра-империя на север, антипод на южната земеделска империя Цин.

От този момент нататък на посоката на движение, на изток, която докрава индоевропейците до границите на Китай, се променя с обратен знак. Под натиска на Сюнну, тохароезичните номади - юечжите, Кангю и усуните – се преместват на запад в ираноезичните земи в Средна Азия през II в. пр.н.е.. През II в. от н.е., Сюнну се разпада на Северна и Южна Сюнну, като северните Сюнну бавно мигрират на запад за да се появят хуните, които нахлуват в Европа през IV в. и като “белите хуни”, които формират Ефталитската империя в Афганистан сто години по-късно. Името на аварите, които са следвали хуните като номадски завоеватели в Европа по същия начин може да се проследи назад до Ухуан (Wuhuan), един от клоновете на протомонголските “дунху” или “източни ху” от които китайците са заимствали, стрелбата с лък от езда, и вероятно са били известни още като Уархонити или Вархонити или Уар и Хуни, наречени използваното от ефталитите (алхони, валхони) в гръцките източници. Възможно е (макар и не доказано), че жужаните които контролирани Монголия в същото време, както ефталитите са от същия

Ухуански произход. Завладяването на двете степни държави, ефталитската и жужанската от древните тюрки в средата на VI в., предизвиква преселението на аварите в Европа, и в същото време, катализира разселването на тюркоезичните номади към Западна Азия. Накрая, през XII в. монголите по Чингис Хан, от малки племена, живеещи на китайската граница, създават най-успешната и голяма номадска империя.

ЛИТЕРАТУРА

А. Традиционни исторически китайски източници:

Chinese standard histories: Shiji 130 juan by Sima Qian;

Hanshu 100 juan. by Ban Gu;

Zhoushu 50 juan by Linghu Defen, cited in the edition of the Twenty-four Histories of the Zhonghua shuju, Beijing, 1959–1974.

Shuoyuan 20 juan, by Liu Xiang, Edition of Shuoyuan jiaozheng, with commentary by Xiang Zonglu. Beijing: Zhonghua shuju, 1987.

Zizhi Tongjian 294 juan, by Sima Guang. Beijing: Zhonghua Shuju, 1956.

Zhanguo ce 33 juan. Shanghai: Shanghai guji chubanshe, 1978.

Б. Вторични източници:

BAILEY, Harold W., 1981. "Iranian in Hiung-nu", in: Monumentum Georg Morgenstierne, vol 1: 22–26. (Acta Iranica, deuxième serie, Hommages et Opera Minora, vol. 7).

BENEDICT, Paul K., 1972. Sino-Tibetan: a conspectus. Contributing editor James A. Matisoff. Cambridge: Cambridge University Press.

BODMAN, Nicholas C., 1980. "Proto-Chinese and Sino-Tibetan: data towards establishing the nature of the relationship", in: Frans van Coetsem and Linda Waugh (eds). Contributions to historical Linguistics. Leiden: Brill, pp. 34–199.

BURROW, Thomas, 1935. "Tokharian elements in the Kharoṣṭī documents from Chinese Turkestan", Journal of the Royal Asiatic Society, 667–675.

CHAVANNES, Edouard, 1967. Les memoires historiques de Se-ma Ts'ien. 6 vols. Paris: Adrien-Maisonneuve.

CHAVANNES, Edouard, 1903. Documents sur les Tou-kiue (Turcs) Occidentaux. St. Petersburg: St. Petersburg Academy of Sciences. Reprinted with "Notes additionelles". n.d. Paris: Adrien-Maisonneuve.

CRUMP, James I., Jr., 1970. Chan-Kuo Ts'e. Oxford: Clarendon Press.

Doerfer, Gerhard, 1973. "Zur Sprache der Hunnen", Central Asiatic Journal, 17: 1–50.

GIMBUTAS, Marija, 1985. "Primary and secondary homelands of the Indo-Europeans", Journal of Indo-European Studies, 13: 185–202.

GOODRICH, Chauncey S., 1984. "Riding astride and the saddle in Ancient China", Harvard Journal of Asiatic Studies, 44: 279–306.

HALOUN, Gustav, 1937. "Zur Ue-tṣi Frage", Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft, 91: 243–318.

HANSHU 100 juan. by Ban Gu. Beijing: Zhonghua Shuju, 1962.

HANSHU BUZHU 100 juan, commentary by Wang Xianqian. Beijing: Shangwu yinshuguan, 1959.

HENNING, W. B., 1978. "The first Indo-Europeans in History", in: G. L. Ulmen (ed.). Society and History: Essays in honor of Karl August Wittfogel. The Hague, Paris, New York: Mouton, pp. 215–230.

HUANG Wenbi, 1943. "Lun Xiongnu zhi qiyuan", Bianzheng gonglun 2. Reprinted in Lin Gan, 1983.

- JIN HU ZI KAO, 1 juan., by Shiji, Shuofu - 85, edition of Yuanweishan tang, 01, 1646.
- KIERMAN, Frank Algerton Jr. 1962. *Ssu-ma Ch'ien's historiographical attitude as reflected in four Late Warring States Biographies*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- KLAPROTH, Heinrich Julius von, 1826. *Tableaux historiques de l'Asie*.
- LATTIMORE, Owen, 1940. *Inner Asian Frontiers of China*. New York: American Geographical Society.
- LAUFER, Berthold, 1919. *Sino-Iranica*. Chicago: Field Museum of Natural History.
- LAUFER, Berthold, 1917. *The language of the Yue-chi or Indo-Scythians*. Chicago: R. R. Donnelley & Sons, pp. 14 [Cordier adds: 50 copies printed for the author. Notice: T'oung Pao, July 1917, pp. 235–237, par H. Cordier].
- LEWIN, Bruno, 1976. "Japanese and Korean: the problem and history of a linguistic comparison", *Journal of Japanese Studies*, 2: 389–412.
- LI, Fang-kuei, 1974–75. "Studies on Archaic Chinese", *Monumenta Serica*, 31: 219–287.
- LIGETI, Louis, 1950. "Mots de civilisation de Haute Asie en transcription", *Acta Orientalia Hungarica*, 1: 141–188.
- LIN Gan 23, 1983. *Xiongnu shi lunwen xuanji (1919–1978)*. Beijing: Zhonghua shuju.
- LUO Changpei 456 and Zhou Zumo 78, 1958. *Han Wei Jin Nanbeichao yunbu yanbian, I*. Beijing: Kexue chubanshe.
- MALLORY, J. P., 1989. *In search of the Indo-Europeans*. London: Thomas and Hudson.
- MARQUART, Josef, 1901. "Ērānšāhr nach der Geographie des Ps. Moses Xorenac'i", *Abh.d. konigl. Gesell. d. Wiss. zu Gottingen, phil.-hist. kl., n.f. 3/2*.
- MEI, Tsu-lin and Jerry NORMAN, 1976. "The Austroasiatics in ancient South China", *Monumenta Serica*, 32: 274–301.
- MENG Wentong, 1936. "Quan Rong dongqin kao", *Yugong*, 6/7: 1–16.
- MENG Wentong, 1958. *Zhou Qin shaoshu minzu yanjiu*. Shanghai: Longmen lianhe shuju.
- NARAIN, A. K., 1987. "On the 'First' Indo-Europeans: the Tokharian-Yuezhi and their Chinese homeland", *Indiana University, Research Institute for Inner Asian Studies*.
- NORMAN, Jerry, 1988. *Chinese*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PELLIOT, Paul, 1933. "Pāpīyān > Po-siun", *T'oung-pao*, 30.
- PELLIOT, Paul, 1934. "Tokharien et koutcheen", *Journal Asiatique*, 224: 23–106.
- PELLIOT, Paul, 1944. "Tangrim > tarim", *T'oung-pao*, 37: 165–185.
- PELLIOT, Paul, 1959. *Notes on Marco Polo, I*. Paris: Librairie Adrien-Maisonneuve.
- PRITSAK, O., 1954. "Orientierung und Farbsymbolik: zu der Farbenbezeichnungen in den altaischen Volkernamen", *Saeculum*, 5: 376–383. Reprinted in Pritsak, 1981.
- PRITSAK, O., 1981. *Studies in Mediaeval Eurasian History*. London: Variorum Reprints.
- PULLEYBLANK, E. G., 1962. "The consonantal system of Old Chinese", *Asia Major*, 9: 58–144, 206–265.
- PULLEYBLANK, E. G., 1966. "Chinese and Indo-Europeans", *Journal of the Royal Asiatic Society*, 9–39.
- PULLEYBLANK, E. G., 1973. "Some new hypotheses concerning word families in Chinese", *Journal of Chinese Linguistics*, 1: 111–125.
- PULLEYBLANK, E. G., 1977–78. "The final consonants of Old Chinese", *Monumenta Serica*, 33: 180–206.
- PULLEYBLANK, E. G., 1983. "The Chinese and their neighbors in prehistoric and early historic times", in: D. N. Keightley (ed.). *The Origins of Chinese Civilization*. Berkeley: University of California Press, pp. 411–466.
- PULLEYBLANK, E. G., 1986. "The locative particles *yu* 于, *yu* 於, and *hu* 乎", *Journal of the American Oriental Society*, 106: 1–12.

PULLEYBLANK, E. G., 1989. “Ablaut and initial voicing in Old Chinese morphology: a as an infix and prefix”, in: Proceedings of the Second International Conference on Sinology. Section on Linguistics and Paleography. Taipei: Academia Sinica, pp. 1–21.

PULLEYBLANK, E. G., 1990a. “The ‘High Carts’ – a Turkish speaking people before the Turks”, Asia Major, 3rd series, 3: 21–26.

PULLEYBLANK, E. G., 1990b. “The name of the Kirghiz”, Central Asiatic Journal, 34: 98–108.

PULLEYBLANK, E. G. 1991. Lexicon of reconstructed pronunciation in Early Middle Chinese: Late Middle Chinese and Early Mandarin. Vancouver: University of British Columbia Press.

PULLEYBLANK, E. G., 1995. “Why Tocharians?”, Journal of Indo-European Studies, 23: 415–430.

PULLEYBLANK, E. G., 1996. “Early Contacts between Indo-Europeans and Chinese”, International Review of Chinese Linguistics, 1/1:1–24.

SECOY, Frank Raymond, 1953. Changing military patterns on the Great Plains (17th through early 19th centuries). Locust Valley, New York: J.J. Augustin.

SHIJI 130 juan, by Sima Qian. Beijing: Zhonghua Shuju, 1959.

SHUOYUAN 20 juan, by Liu Xiang. Shuoyuan jiaozheng, with commentary by Xiang Zonglu. Beijing: Zhonghua shuju, 1987.

SIMON, Walter, 1930. “Tibetisch-Chinesische Wortgleichungen: ein Versuch”, Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen, 32.

STAROSTIN, S. A., 1982. [СТАРОСТИН, С.А.] “Праенисейская реконструкция и внешние связи енисейских языков”, (“Yenisei languages”) in: E. A. ALEKSEENKO [Е.А. АЛЕКСЕЕВКО] et al. (eds). Кетски сборник. Leningrad: Тфлфю.

WATSON, Burton, 1961. Records of the Grand Historian of China. Translated from the Shih chi of su-ma Ch'ien, 2 vols. New York and London: Columbia University Press.

WATSON, Burton, 1969. Records of the Historian. Chapters from the Shih chi of Ssu-ma Ch'ien. New York and London: Columbia University Press.

YU, Ying-shih, 1986. “Han Foreign Relations”, in: Denis Twitchett and Michael Lowe. Cambridge History of China. Volume I, The Ch'in and Han Empires. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 377–462.

ZHANGUO CE 33 juan. Shanghai: Shanghai guji chubanshe, 1978.

ZIZHI TONGJIAN 294 juan, by Sima Guang. Beijing: Zhonghua Shuju, 1956.

(превод с Гугъл-преводач от англ.ез.: Ж. Войников)